

EGY JUGOSZLÁV HATÁRREVÍZIÓ TÖRTÉNETE

A JUGOSZLÁV ÁLLAMOT kötelező különböző szerződéses rendelkezések kijátszásának és megszegésének sorozatában volt egy olyan külön akció is, mely a békekonferencia által megállapított és a trianoni békeszerződésben lerögzített határoknak ugyan csak kisebb méretű, de merőben önkényes megváltoztatását eredményezte a jugoszláv királyság javára. Ezt a részleges határrevíziót a szabadkai határban 1921 augusztus 21-én, tehát 14 hónappal a trianoni békeszerződés aláírása után, Dobanovacki Faja, Szabadka akkori főispánjának kezdeményezésére szerb csapatok hajtották végre Damjanovic Milosav szerb tábornok parancsnoksága alatt. Történetét maga Damjanovic tábornok írta meg Protic Marko volt szabadkai szerb pravoszláv plébánoshoz intézett 1930 október 24-én kelt levelében, aki aztán ezt a valóságos történelmi okmánynak tekinthető levelet némi jegyzetekkel kiegészítve „Zlatni dani Subotice“ (Szabadka aranynapjai) címmel 1930 végén megjelent könyvében közölte.

A határrevízió, vagyis a békekonferencia és a trianoni békeszerződés rendelkezéseitől eltérő új határvonalnak a kitűzése és katonai biztosítása a következőképpen folyt le.

A Duna-Tisza közén Bajától, továbbá Csávoly és Mélykút községektől északra megvont és Tompán, a tompái legelőkön és a Dobó-pusztán át Rösfcéig húzódó demarkacionális vonalat megszállva tartó szerb csapatok 1921. augusztus 19-én parancsot kaptak, hogy a trianoni békeszerződésben megállapított határvonalra vonuljanak vissza. Ennek a határvonalnak azt a szakaszát, amelynek Szabadkától északnyugatra, északra és Horgos irányában északkeletre fekvő részében a határmódosítást végrehajtották, a trianoni békeszerződés rendelkezése szerint (II. rész 27. cikkének 2. pontja) „a helyszínén megállapítandó vonal, mely Kunbajától délre halad, a Szabadka—bácsalmási vasútvonalat Csikéria állomástól kb. 1500 méternyire keletre, a Szabadka—kiskunhalasi vasútvonalat Kelebia állomástól kb. 3 km-re délre átvágja, Horgostól és a vasútállomástól északra, Röszeszentmihálytelektől pedig délre halad“.

Az így megállapított határvonalnak a helyszínén való részletes kitűzéséről a trianoni szerződés II. részének 29. cikke emígy rendelkezik: „A megjelölt határokat a helyszínén határrendező bizottságok fogják kitűzni... A bizottságok hatásköre teljes mértékben kiterjed nemcsak a helyszínén megállapított vonal néven megjelölt határvonalrészletek megállapítására, hanem ha valamely érdekelt állam kéri s a bizottság azt helyénvalónak találja, a közigazgatási határok útján megjelölt határvonalrészletek felülvizsgálására is. A bizottságok mindkét esetben arra fognak törekedni, hogy szigorúan kövessék a szerződésekben foglalt meghatározásokat, a lehetőség szerint figyelembe véve a közigazgatási határozatokat és a helyi gazdasági érdekeket. A bizottságok határozataikat szótöbbséggel hozzák és ezek az érdekelt felekre kötelezők“.

A trianoni szerződés fenti rendelkezése tehát módot és alkalmat nyújtott az SHS-államnak arra, hogy a szerződésben kijelölt határvonalnak kisebb méretű kiigazítására irányuló esetleges kérelmét a határrendező bizottság elé terjessze. Ezt a siker reményében annál inkább meglehetne volna, mert a „győztes“ helyzeti előnyén kívül kellően indokolt kívánságának a figyelembevételét már a határrendező bizottság összeállítása is biztosította volna, melynek 7 tagja közül a szerződés 43. cikke szerint egyet a szerb-horvát-szlovén állam, egyet Magyarország, ötöt pedig a szövetséges és társult főhatalmak neveztek ki.

A szerbek azonban nem ezt a megoldást választották, hanem gyors elhatározással az erőszak útjára léptek és megelőzve a határrendező bizottság döntését, mely egyébként is csak 1922 április 7-én érkezett Szabadkára, a szabadtéri határban egyoldalúan végrehajtott részleges határrevízióval befejezett ténnyel teremtetek.

Amint Dobanovaski, Szabadka szerb főispánja, 1921 augusztus 19-én megkapta a hivatalos értesítést, hogy a szerb csapatoknak a jóval északabbra megvont demarkacionális vonaltól a trianoni szerződésben kijelölt határvonalra kell visszavonulniok, azonnal elrendelte, hogy a kiűritendő területről az élő jószágot Szabadkára kell hajtani, a többi ingóságokat pedig: a kitermelt fát, az iskolák felszerelését, az erdészházak és erdőéri lakások bútorzatát stb. a Szabadkán és a közeli tanyacsoportokon rekvirált 2000 kocsin a határvonalon belüli területre kell szállítani. (Ugyanezt a fosztogatásszerű és a nemzetközi jogba ütköző eljárást követték a szerbek a bajai háromszög kiűritésénél is, ahonnan szintén elvittek minden helyéből kimozdíthatót, 2½—3 millió aranykoronára becsült és soha meg nem térült kárt okozva az ottani lakosságának.) Ezen első intézkedés után Dobanovaeki felkereste Damjanovic tábornokot, akinek elmondta, hogy a kiűritendő terület szerb lakossága „a magyarok bosszújától“ (?) való félelmében menekülni készül és a szerb hatóságoktól vár védelmet és segítséget! Majd együtt kimentek a helyszínre és ott elhatározták, hogy „magukra vállalva a békekonferencia szerepét, ők fogják kitűzni az új állam északi határát s megmentik Szabadka hátvidékét és Kelebiát,... melynek lakossága, mint népünk öntudatos része, századokon át megőrizte nevünket és megővta az északi területhez való jogunkat“.

Itt közbevetőleg meg kell jegyezni, hogy a Szabadkától nyugatra és északnyugatra fekvő Kelebia és Felső-Kelebia néven ismert hatalmas tanyacsoport kb. 10.000 főnyi lakosságából 8000 volt a magyar nemzetiségű, 2000 pedig a bunyevácok, németek és szerbek száma. Az utóbbiak egységben, kb. 150—200 főnyi lélekszámmal, csak a Felső-Kelebiához tartozó ú. n. szerb soron laktak s ez volt az az öntudatos népcsoport, melyet önkényes határmódosítással mindenáron meg kellett menteni „a magyar járomban való további raboskodástól“!

Ezen a területen a szerb lakosság segítségével még aznap kitűzték a Szabadka nyugodt álmát és zavartalan munkáját biztosító új határvonalat, mely egy 8 km hosszú és 1.7—3 km széles sávval, vagyis kb. 16—18 négyzetkilométerrel toldotta meg a trianoni szerződésben megállapított szabadkai határt, illetve az SHS-állam területállományát. Amikor dolguk végeztével este visszatértek a városba, Damjanovic tábornok felkereste Pavlovié Ivan altábornagyot, a szabadkai helyőrség parancsnokát, akinek a történekről jelentést téve azt ajánlotta, hogy a kitűzött előnyösebb új határvonal hatályos biztosítása érdekében az e vonalra másnap (VIII. 20.) visszavonuló szerb katonai osztagokat a szabadkai helyőrségből vett csapatokkal kellene megerősíteni. „Mert tétlenül maradni egyértelmű lenne az igazságtalanság (sic!) elfogadásával, Kelebia átengedése pedig azt jelentené, hogy Szabadka már amúgyis megcsonkított területéből még egy jelentékeny részt elszakítanak, a várost még jobban elszegényítsék és ami a legfontosabb: az ellen-séggel szemben országunkat egy kitűnő előőrsállástól megfoszták.“

Damjanovic tábornok tehát maga is érezte a területi igény alátámasztására felhozott etnikai és gazdasági érvek elégtelenségét s ezért azokat a katonai szempontok, a hadászati érdekek mindennél fontosabb érveivel sietett kiegészíteni. Ennek a döntő érveknek a hatása alatt Pavlovié altábornagy természetesen hozzájárult az előterjesztéshez és azt az utasítást adta Damjanovicnak, hogy Okanovic Dragutin tábornoktól, a lovashadosztály parancsnokától, két lovasszázadot kérjen, egyszersmind azonban, személyes felelősség terhe mellett, azt is a lelkére kötötte, hogy a vérontást minden körülmények közt kerülni kell, mert az beláthatatlan diplomáciai bonyodalmakkal járna. De ez az óvatos kikötés egyúttal azt is mutatja, hogy az altábornagy úr teljesen tisztában volt azzal, hogy itt lényegileg egy merőbot önkényes és a békeszerződés rendelkezésébe ütköző akciónak volt szó, melynek veszedelmes következményeit csak a szerződésben kijelölt határvonalat megszállni készülő magyar csapatokkal való összetűzés kikerülésére adott szigorú utasítással vélte elhárítani. De érezte ezt Okanovié tábornok is, aki felelőssége tudatában a két lovasszázadot csak úgy volt hajlandó Damjanovié rendelkezésére bocsátani, ha ezt szolgálati úton írásban kéri tőle.

Ilyen előkészületek után fogtak hozzá másnap, augusztus 20-án, az előző napon kitűzött új határvonalon belüli területnek katonai megszállásához és tényleges birtokbavételéhez.

A reggel 7 órakor Dobanovaéki főispánnal Kelebiára kocsizó Damjanovic tábornokot a „Zorka“ vegyigyárnál már várta a parancsnoksága alá helyezett két lovasszázad. Az egyiket az új határvonal mentén a szabadka-kelebiai vasúti vonaltól keletre irányította azzal az utasítással, hogy okvetlenül tartózkodjék az esetleg eléje kerülő magyar csapatokkal való fegyveres összeütközéstől és igyekezzék a határvonalra visszahúzódó szerb osztagokkal felvenni az összeköttetést, a másíknak pedig megparancsolta, hogy bizonyos távolságban az ő kocsiját kövesse. Amint a kelebiai szerb sor északi szélére értek, az országúton már ott állt a trianoni határvonal megszállására kirendelt magyar csapatok egy hadiállományú szakasza, melynek parancsnoka egy Damjanovié által név nélkül említett százados volt.¹ Ezt a századost Damjanovié magához hívatta és a magyar nyelvben teljesen jártas Dobanovaéki főispán tolmácsolása mellett értésére adta, hogy a további előnyomulást be kell szüntetnie, lévén ez a területsáv annak a vonalnak egy része, melyet a szerb csapatoknak kell megszállniok. A százados tiltakozott a szerb tábornok fellépése ellen és a nála levő térképen

¹ Völgyi János, Szabadka volt főjegyzője szerint, aki ezeket az eseményeket közvetlen tapasztalatból ismeri, a magyar osztag parancsnoka Ary százados volt.

megmutatván azt a pontosan berajzolt vonalat, mélynek a trianoni szerződés élteimében való megszállására parancsot kapott, kijelentette, hogy ezt a parancsot végre is fogja hajtani. Damjanovic erre azt ajánlotta a századosnak, hogy intézzék el ezt a kérdést barátságos megegyezéssel, mégpedig annál inkább, mert a határvonalat később úgyszólván a határrendező bizottság fogja véglegesen megállapítani. A százados azonban nem hajlott a szép szóra és rendületlenül kitartott parancsszabta elhatározása mellett. Közben a magyar osztag rajvonalba fejlődött és megkezdte az előnyomulást, de alig néhány perc múlva vágóban megérkezett a szerb lovasszázad is, melynek láttára a magyar csapat azonnal beszüntette az előnyomulást. Ami aztán történt, azt Damjanovié tábornok emlékezetes levelében kissé fennhéjázóan és a bátor ellenséggel szemben is kötelező lovagiasságot megtagadva a következőképpen írja meg: „A százados elhalványodott és ezt mondta: „az erőszaknak kénytelen vagyok engedni, de majd tiltakozunk Párizsban!“... Erre mi kijelentettük, hogy ők csak tiltakozzanak Párizsban, de addig is, amíg onnan megjön a döntés, nekünk kell a határvonalat lojalisan (!) kitűzni, nehogy annak nem ismerése miatt a szemben álló csapatok között harcra kerüljön a sor. A százados végtére is belátta a lojalis egyezkedés indokoltságát, főleg pedig azért, mert mi katonailag erősebbek voltunk s ő nem tudhatta, hogy mi van még a lovasszázad mögött. Mihelyt a százados engedékenysége folytán sikerült az összeütközés veszélyét kikerülnünk, mi feljogosítva éreztük magunkat érdekeinknek minél nagyobb mértékben való megvédelmezésére ... Most azt javasoltuk a századosnak, hogy egyetértőleg végezzük el a határ pontos kitűzését, amihez ő hozzájárult“.

Hogy ez a jelentés tényleg így játszódott-e le s hogy Damjanoviének különösen a magyar százados magatartására és a határkijelölésben vitt szerepére vonatkozó állításai mennyiben felelnek meg a valóságnak, azt csak a magyar százados megkérdezése útján és nyilatkozatainak a szerb tábornok fenti előadásával való egybevetése alapján lehetne eldönteni. Annyit azonban Damjanovié leírásából is meg lehet állapítani, hogy a magyar százados csak az erőszaknak engedve, kellő jogfenntartással és azért vett részt a határmegvonásban, mert kerülni akarta a felesleges vérontást és mert arról biztosították, hogy itt csupán ideiglenes határkiigazításról volt szó.

A szerb részről megtévesztési szándékkal csupán ideiglenesnek jelzett határvonal kitűzését a szabadka-kelebiai vasúti vonalról nyugatra egészen a szabadka-bajai vasútvonal melletti Csikériáig terjedő szakaszon még aznap elvégezték, mégpedig olyformán, hogy az előző napon egyoldalúan megjelölt határvonalat Damjanovié szerint „a szerbek előnyére még kibebb tölték“.

Másnap, augusztus 21-én a szabadka-kelebiai vasúti vonalról keletre fekvő és Horgosig terjedő szakaszon folytatódott a határkiigazítás, melyhez Damjanovié, tekintettel arra, hogy ez a rész jóval hosszabb s hogy a magyaroknak már teljes 24 órai idejük volt a trianoni szerződésben kijelölt határvonal megszállására, a két lovasszázad megerősítésére még egy zászlóalj gyalogságot is kivezényelt. Ezen a szakaszon először az ú. n. Körösvonalat szállták meg a szerb csapatok, melyről az előző napon bevált „tárgyalási módszer“ alkalmazásával két gyenge magyar osztagot kényszerített visszavonulásra a szerb katonai túlerő. „Ennek a vonalnak az elfoglalásával — írja Damjanovié — Szabadka részére biztosítottuk mindazt, amit egyáltalán el lehetett venni a magyaroktól.“ Aztán az ú. n. hajdújárasi dűlőkre került a sor. Itt az 1: 75.000 léptékű osztrák-magyar katonai térképen 102- és 112-vel jelölt pontot megszállva tartó két magyar osztagot azzal kényszerítették a trianoni vonalon elfoglalt állásának kiürítésére, hogy

a szerb gyalogzászlóalj Damjanovic parancsára egyszerűen megkerülte a magyar osztagok állását és ezek hátában hajtotta végre a tábornok által megjelölt új határvonal megszállását. A visszavonulást ezúttal is „tárgyalás“ előzte meg, mely azonban nem járt eredménnyel, mert a magyar főhadnagy-parancsnok a kapott parancsra hivatkozással kereken megtagadta az állások kiürítésére szerb részről támasztott követelés teljesítését. A főhadnagy ellenkezése folytán már válságosra fordult helyzetet megint a szerb lovasszáznak deus ex machina-kénti hirtelen megjelenése mentette meg, mert — írja Damjanovic az ellenfél lovagiasnak legkevésbé nem nevezhető gúnyos lekicsinylésével — „amikor a főhadnagy meglátta a lovasszádat, elhalványodott és azonnal engedékennyé vált... Egyedül ennek az alaposan átgondolt eljárásnak köszönhetjük a szabadkai határba jó mélyen benyomult utolsó magyar osztagnak összecsapás nélküli eltávolítását“.

Az önkényes határmódosításnak utolsó jelenete a Csongrád megye szegedi határában levő Pap- vagy Fekete-szálláson¹ folyt le, melyet a volt demarkadonális vonalon fekvő Dobó-szállásról egy főhadnagy parancsnoksága alatt előnyomult kisebb magyar osztag tartott megszállva. Itt is megkerülő mozdulattal és a lovasságnak meglepetésszerű fellépésével kényszerítették visszavonulásra a magyar osztag főhadnagy-parancsnokát, akinek az olcsó fölényeskedésében tetszelgő Damjanović változatosság kedvéért azzal a csipős megjegyzéssel kedveskedik, hogy a „szerb lovasság láttára olyan lágy lett, mint a viasz“.

Az ilyen ócsárlásokkal szemben a magyar tisztek és általában a magyar katonák nem szorulnak védelemre. Ezer év minden viszontagság és sorscsapás ellenére is ragyogóan dicső története szól mellettünk s azért az efajta lekicsinylési kísérletek nem rájuk vetnek árnyékot, hanem arra, aki azokat elkövetni jónak látja. Ha Damjanovic tábornok még él, talán eszébe jut, hogy a világháború és a f. é. áprilisi események folyamán a szerbeknek bőven veit alkalmuk tapasztalni a magyar katonák hősi vitézségét, de egyúttal férfias jellemét és nemes gondolkodását is, mely a többi közt abban is kifejezésre jutott, hogy mindig készséggel ismerték el a szerb nép kiváló katonai erényeit és sohasem vetemedtek azok bemocskolására.

A fenti utolsó hőstettel véget ért a Dobanovaski főispán által kezdeményezett és három szerb tábornok által katonai erővel támogatott jog- és szerződésellenes egyoldalú határmódosító akció, melyet Protic, a könyv szerzője a siker feletti örömeiben és nyilvánvaló célzással D'Annunzio fiúmi rajtaütésére „kelebiai Danunziádának“ nevezett el.

A következő napon, augusztus 22-én, Gosse angol ezredes tiltakozott Damjanovicék önkényes és a szerződés rendelkezéseibe ütköző eljárása ellen. A tiltakozást Pavlovic altábornagy azzal intézte el, hogy az angol ezredest Vasié tábornok újvidéki hadtestparancsnokhoz utasította, ami valójában annyit jelentett, mintha őt a sóhivatalhoz küldte volna. Gosse ezredes urat ezért a tettéért Damjanovic a magyarok barátjának nevezi, nyilván azért, mert — úgy látszik — el sem tudta képzelni, hogy valaki tisztán meggyőződésből, a lelkiismeret, a tisztesség, az igazság és a jog nevében emeljen szót a hatalmi túlkapások és durva szerződésszegések ellen.

Gosse ezredes vétójának egyébként éppen olyan kevés eredménye volt, mint a magyar kormány tiltakozásának. A feneketlen gyűlölet és a tehetetlen bosszúvágy akkori légkörében a mindvégig bűnbakként kezelt Magyarországnak még a legjogosultabb és legminimálisabb kívánságai is csak merev visszautasításban részesültek, amint azt a határrendezőbizottságnak 1922.

¹ Damjanovic t. i. nem emlékszik pontosan, hogy a két szállás közül melyiken történt az eset.

április 7-én Szabadkán és utána a helyszínén tartott tessék-lássék vizsgálata és tárgyalása, valamint későbbi döntése is megmutatta, mely ezt az erőszakosan végrehajtott egyoldalú határrevíziót az egész vonalon szentesítette és ezzel Szabadkának, illetve az SHS-államnak több mint 10.000 katasztrális holdnyi, vagyis legalább 60 négyszögkilométernyi olyan területet ítelt meg, mely minden egyébtől eltekintve jog szerint és a trianoni szerződés területi rendelkezései értelmében Magyarországot illette meg.

Akik így jártak el és tetejébe még kérkednek is a jogtiprással és flagrális szerződésszegéssel elért eredményekkel, azoknak nincs és nem is lehet jogcímük arra, hogy a legyőzött, megkínzott és kifosztott nemzetek jóvátételt szorgalmazó és egy az igazságon alapuló igazi jogrend létesítésére irányuló követeléseivel ellen tiltakozzanak, még akkor sem, ha ezek a nemzetek egyedül a maguk erejére támaszkodva, még bizonyos jogi formák mellőzésével is, de kizárólag a saját biztonságuk és állandóan veszélyeztetett nemzeti létük megvédelmezése érdekében részt törtek a békeparancsok megmerevített rendszerén és ezt remélhetőleg végérvényesen megdöntötték.

PROKOPY IMRE